

Критерії аналізу елективних курсів з навчання перекладу для учнів старших класів шкіл філологічного профілю

У статті досліджено проблему визначення критеріїв аналізу елективних курсів з навчання перекладу для учнів старших класів шкіл філологічного профілю. Наведено визначення поняття "елективний курс", описано типи елективних курсів з іноземної мови, визначено вимоги, що висуваються до їх змісту та загально методичні і специфічні принципи щодо їх розробки та створення. На основі викладених положень автором запропоновано критерії аналізу елективних курсів, які можуть бути використані для визначення відповідності елективних курсів з навчання перекладу вимогам, що висуваються до навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів старших класів профільної школи.

Ключові слова: профільне навчання, філологічний профіль, елективний курс, переклад, принципи, критерії, аналіз, учні старших класів, профільна школа.

Писанко М. Л. Критерии анализа элективных курсов для обучения переводу учащихся старших классов школ филологического профиля

В статье исследуется проблема определения критериев для анализа элективных курсов для обучения переводу учащихся старших классов школ филологического профиля. Приводится определение понятия "элективный курс". Описаны типы элективных курсов по иностранному языку. Определены требования к их содержанию, общие методические и специфические принципы их создания и разработки. На основе изложенных теоретических постулатов автором предложены критерии анализа элективных курсов, которые могут быть использованы для определения соответствия элективных курсов, нацеленных на обучение старшеклассников переводу, требованиям, которые предъявляются к учебным пособиям курсов по выбору для учащихся старших классов профильной школы.

Ключевые слова: профильное обучение, филологический профиль, элективный курс, перевод, принципы, критерии, анализ, учащиеся старших классов, профильная школа.

Pysanko M. L. The criteria of elective courses on translation for senior profile school students' analysis

The paper tackles the issue of defining the criteria of elective courses on translation for senior profile school students' analysis. The notion of 'elective course' has been defined. The types of the elective courses in foreign languages for senior profile school's students have been described. The requirements for their contents have been outlined. The principles both general and specific ones have been scrutinized. The author suggests the criteria for the elective courses analysis that can be used for evaluating quality of the courses aimed at teaching translation to senior profile school's students.

Key words: subject oriented teaching, philological specialization, elective course, translation, principles, criteria, analysis, senior students, profile schools.

Сучасні процеси глобалізації і міжнародної інтеграції вплинули на роль і місце перекладу в житті світової спільноти, створивши зовсім нові умови для перекладацької діяльності, яка все більше набуває рис масовості і передбачає навчання основ перекладу учнів старших класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов (ІМ) у межах курсів за вибором, а також як додаткової профільної дисципліни у класах філологічного профілю. У відповідності з програмами загальноосвітніх навчальних закладів з «Іноземних мов (профільний рівень)», проектами концепцій розвитку освіти України (Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти, Закон про загальну середню освіту) та проектом профільного навчання в старшій школі (Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, Проект Концепції профільного навчання в старшій школі) здійснювати навчання основ перекладацької діяльності пропонується у межах таких елективних курсів: «Іноземна мова й основи перекладацької діяльності», «Основи технічного перекладу», «Гід-перекладач» тощо.

Оскільки профільне навчання ІМ має на меті забезпечення поглибленого і професійно орієнтованого навчання ІМ, а також підготовку учнів до подальшої навчальної і професійної діяльності, пов'язаної з використанням ІМ як майбутньої спеціальності або як засобу професійної комунікації [9, с. 1; 8, с. 7], профорієнтаційний аспект таких курсів за вибором передбачає ознайомлення учнів з продуктами перекладу, з якими сучасна людина може зустрітися у повсякденному житті, у сфері культури, науки, у бізнесі та на виробництві; різними сторонами життя перекладача-професіонала у сучасних умовах; професійними якостями, необхідними для вибору тієї чи іншої професії у сфері перекладу (як можливого вибору своєї майбутньої професії); інформаційно-довідковими ресурсами перекладача та Інтернет ресурсами для самостійного ознайомлення з сучасним світом перекладу, зі специфікою роботи письмового й усного перекладача тощо [10].

Проблема профілізації навчання ІМ у старшій школі і створення відповідних елективних курсів, зокрема, є *актуальною*, про що свідчить поява великої кількості публікацій як теоретичного [1, 5, 7, 8, 9, 10,

11], так і практичного характеру [2, 3, 4, 6, 12, 13]. Так, науковими співробітниками відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України було підготовлено концепцію щодо створення і змісту елективних курсів з ІМ для учнів 10-11 класів профільної школи (В. Г. Редько, Н. К. Полонська, Н. П. Басай, О. В. Басай та ін.); Л. Я. Зенею визначено теоретичні засади навчання ІМ у профільній школі; Т. К. Полонською розроблено методичні рекомендації щодо організації профільного навчання ІМ; О. С. Пасічником визначено дидактичні і методичні підходи до конструювання змісту елективних курсів з ІМ для старшої профільної школи; В. В. Сафоновою розглянуто питання створення перекладацьких курсів за вибором та навчальних програм до них; К. О. Шевелько визначено теоретичні передумови навчання старшокласників анотаційного і реферативного перекладу англійських публіцистичних текстів учнів старших класів шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов і розроблено відповідну методику та модель навчання. До того ж останнім часом з'явилася низка навчальних посібників курсів за вибором з перекладу для 10-11 класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови та профільних класів загальноосвітніх навчальних закладів: «Основи перекладу» (А. Я. Коваленко), «Науково-технічний переклад» (А. Я. Коваленко), «Навчання перекладу учнів старших класів шкіл з поглибленим вивченням ІМ (анотаційний і реферативний переклад статей з англійських журналів для молоді)» у двох частинах (К. О. Шевелько, М. Л. Писанко), «Запрошуємо до України! Навчальний посібник з курсу за вибором "Гіди-перекладачі"» (А. Я. Коваленко), «Англійська мова для туризму: навчальний посібник з курсу за вибором "Гіди-перекладачі"» (А. В. Павлюк) тощо. Проте відкритим залишається питання, чи відповідають зазначенні навчальні посібники вимогам до публікацій такого роду.

Тому *метою статті* є розробка критеріїв аналізу елективних курсів з навчання перекладу учнів старших класів шкіл філологічного профілю. Для досягнення поставленої мети необхідно розглянути поняття "елективний курс", визначити типи елективних курсів з ІМ, вимоги щодо їх змісту, загально методичні та специфічні принципи щодо їх розробки та створення, розробити критерії аналізу ЕК з перекладу з урахуванням визначених принципів і вимог.

Одним із складників профільного навчання ІМ учнів старших класів є *елективні курси* (від лат. *electus* – обраний) або курси за вибором, які є обов'язковими навчальними курсами, що входять до профілю навчання, розширюють і поглиблюють зміст певного шкільного предмета і обираються учнями відповідно до їх інтересів, уподобань і потреб. Мета елективних курсів (ЕК) з ІМ – розширення знань учнів, формування у них специфічних навичок та розвиток специ-

фічних умінь, знайомство старшокласників з новими галузями науки у межах обраного профілю, забезпечення індивідуалізації навчання та соціалізації учнів, а також підготовка до усвідомленого і відповідального вибору майбутньої професії, пов'язаної зі знанням ІМ [8, с. 38].

ЕК можуть бути двох типів: *предметні елективні курси*, які передбачають розширення знань з предметів, що входять до базового навчального плану, надають учням можливість розширити свій кругозір у галузі іншомовної філології («Англійська мова для ділового спілкування» «Соціокультурний портрет країни, мова якої вивчається», «Культурно-історичні віхи розвитку англійської мови» тощо) і *міжпредметні елективні курси*, які орієнтовані на розширення міжпредметних знань і розвиток відповідних умінь, що забезпечують профільну орієнтацію та внутрішньо-профільну спеціалізацію; провідним компонентом таких курсів є наукові знання або способи діяльності («Іноземна мова й основи лінгвістики», «Іноземна мова й основи перекладацької діяльності», «Іноземна мова й туристичний бізнес», «Іноземна мова й інформатика» тощо). Міжпредметні ЕК з ІМ мають у науково-популярній формі ознайомити учнів з такими явищами, як мова і мовлення, історія їх розвитку, їх роль у загальнолюдському житті та культурі; допомогти учням зорієнтуватися у світі сучасних професій, пов'язаних із знанням ІМ та познайомити зі специфікою типових видів діяльності, синтезом оволодіння ІМ та знаннями з інших предметів. Саме до міжпредметних ЕК належать курси за вибором з навчання перекладу [8, с. 39-40].

Таким чином, *зміст навчальних посібників з ЕК*, які є основним засобом навчання учнів профільної школи курсів за вибором, має відповідати таким вимогам:

- не повинен дублювати зміст навчальної програми з ІМ;
- має відповідати рівню володіння старшокласниками ІМ: В1 (рівень стандарту, академічний рівень) і В2 (профільний рівень) за шкалою, рекомендованою європейськими стандартами;
- має задовольняти запити і потреби учнів, які його обрали;
- має знайомити учнів з провідними для цього профілю видами діяльності;
- має сприяти вибору старшокласниками майбутньої професії;
- має активізувати пізнавальну діяльність учнів;
- має підвищувати рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності учнів тощо.

Створення ЕК з навчання учнів старших класів перекладу та основам перекладацької діяльності має відбуватися відповідно до цілей, завдань, методів, організаційних форм навчання у профільній школі та з урахуванням як загальних принципів розробки ЕК з

ІМ, так і специфічних принципів для розробки ЕК з навчання перекладу.

Слідом за В. Г. Редьком та О. В. Басаєм до *загально методичних принципів розробки ЕК* з ІМ відносимо принципи:

1. *Компетентнісно-орієнтованого* навчання іншомовного спілкування, що забезпечує прагматичні комунікативні потреби школярів у відповідності зі змістом обраного ЕК.
2. *Комунікативної спрямованості навчання*, що передбачає організацію процесу навчання ІМ як моделі процесу реальної комунікації (Пассов Ю. І.) і розвиток в учнів здатності і готовності до адекватної взаємодії з представниками інших культур і соціумів (Гальскова Н. Д., Гез Н. І.).
3. *Ситуативності та тематичної організації* навчальних матеріалів курсу.
4. *Урахування досвіду, набутого учнями* у вивченні інших навчальних предметів, зокрема ІМ, що дозволяє прогнозувати можливі труднощі в оволодінні змістом ЕК, і в такий спосіб раціоналізувати навчальний процес.
5. *Усвідомленого навчання* ІМ, що забезпечує розвиток пізнавальних здібностей учнів та сприяє цілеспрямованому сприйманню й осмисленню мовних явищ, що вивчаються, їх творчому трансформуванню у процесі здійснення мовленнєвих дій: від усвідомленого оволодіння дією до автоматизованого її виконання; від формування окремих компонентів до їх об'єднання.
6. *Урахування вікових особливостей учнів старшої школи*, що зумовлює добір спеціальних методичних підходів, форм і засобів для організації іншомовного спілкування.
7. *Збалансованого та взаємопов'язаного навчання усіх видів мовленнєвої діяльності*, забезпечує одночасність у розвитку видів мовленнєвої діяльності.
8. *Диференціації та індивідуалізації навчання*, яке здійснюється відповідно до іншомовних комунікативних намірів старшокласників у межах змісту обраного елективного курсу.
9. *Розширення ролі самостійної іншомовної комунікативної діяльності старшокласників*, розвитку їхньої автономії, мотивації, усвідомленого ставлення до організації та результатів навчальної роботи, що впливає на траєкторії особистісного розвитку учнів.
10. *Наступності* між усіма ланками системи іншомовної освіти, що передбачає у змісті ЕК, закладеному в навчальні посібники, враховувати іншомовний досвід старшокласників, набутий ними в курсі базової освіти, давати змогу його розширювати та поглиблювати, а також забезпечувати його вдосконалення відповідно до іншомовних комунікативних намірів старшокласників, пов'язаних з їхньою майбутньою професійною діяльністю [5].

Спираючись на дослідження В.В. Сафонової та К.О. Шевелько й урахування специфіки перекладу як двомовної діяльності, ми виділили специфічні принципи розробки ЕК з навчання перекладу:

1. *Профільної орієнтації*, який має на меті ввести учнів у сферу перекладу як професію, ознайомити учнів з особливостями професійної перекладацької діяльності, а саме: переліком навичок, умінь та особливих якостей, необхідних для здійснення цього виду мовного посередництва, досвідом і здобутками провідних перекладачів світу, інструментальною базою та ергономікою робочого місця письмового перекладача тощо.
2. *Інтегрованого навчання*, який передбачає міжпредметний зв'язок між спецкурсом з перекладу та курсами з іноземної і рідної мов.
3. *Двомовного навчання*, який реалізується через використання англійської та української мов у процесі навчання перекладу у середній школі і передбачає білінгвальний комунікативний розвиток учнів.
4. *Взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності та специфічних мовленнєвих дій*, наприклад, читання, письма і транскрипції (перекодування оригіналу і генерування вторинного тексту, який передає зміст вихідного тексту у стислому вигляді).
5. *Принцип дидактичної опори на паралельні тексти* мовою оригіналу і мовою перекладу, які функціонально і жанрово співвідносяться.
6. *Принцип проблемності*, який передбачає використання проблемних завдань пізнавально-пошукового і комунікативно-орієнтованого характеру [11, 12].

Визначенні принципи розробки і створення ЕК стали підґрунтям для визначення критеріїв аналізу ЕК з навчання перекладу щодо об'єктивної оцінки змісту таких посібників. Як свідчить досвід методистів, які займалися теорією підручника/навчально-методичного комплексу, їх аналізом та оцінкою (А. Р. Арутюнов, В. П. Беспалько, І. Л. Бим, Н.Ф. Бориско та ін.), не існує універсальної системи критеріїв, як і не існує універсальних підручників. Проте, спираючись на викладене і описані у Концепції [9] закономірності, які виступають конструктивними вимогами щодо створення посібника з ЕК як найважливішого засобу навчання учнів профільної школи вибіркових дисциплін, ми спробували визначити критерії аналізу ЕК. Як і подані принципи, деякі з них можуть застосовуватися для аналізу будь якого ЕК з ІМ (критерії 1-9, 13-14), інші (10-12) підходять лише для аналізу ЕК з перекладу, оскільки відображають специфіку навчання цього складного виду двомовної діяльності.

Таким чином, аналіз ЕК курсів для навчання перекладу доцільно здійснювати на основі таких критеріїв (виділені критерії є найбільш вагомими для нашого дослідження):

1. **Відповідності змісту навчання посібника меті навчання** іншомовного спілкування (у нашому випадку певного виду перекладу) у межах ЕК.
 2. **Методичної доцільності відібраного навчального матеріалу** (мовного, мовленнєвого, текстового, поза-текстового) **і його організації** (у вправах та завданнях).
 3. Відповідності рівню володіння ІМ випускниками профільної школи: В1 (рівень стандарту, академічний рівень) і В2 (профільний рівень).
 4. Врахування вікових та психологічних особливостей старшокласників, їх інтересів і комунікативних потреб, а також навчального досвіду, набутого у процесі вивчення шкільного курсу «Англійська мова».
 5. Вмотивованості навчальних дій учнів.
 6. Методичної доцільності запропонованих у посібнику методів, способів і форм презентації та активізації навчального матеріалу
 7. Взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності.
 8. Наявності у посібнику форм, способів, критеріїв контролю та самоконтролю навчальних досягнень учнів.
 9. Гнучкості змісту посібника щодо варіювання його змісту у разі виникнення потреб, зумовлених об'єктивними і суб'єктивними чинниками впливу на навчальний процес.
 10. **Розвитку білінгвальних здібностей учнів** (навчання перекладу як двомовної діяльності).
 11. **Наявності міжпредметного зв'язку** між ЕК з перекладу та курсами іноземної і рідної мов.
 12. **Застосування паралельних текстів** мовою оригіналу і мовою перекладу.
 13. **Наявності професійно-орієнтованого компонента.**
 14. Наявності проблемних завдань та завдань проблемно-пошукового характеру.
- Таким чином, визначені критерії аналізу ЕК з навчання перекладу для учнів старших класів шкіл філологічного профілю дозволять об'єктивно оцінити відповідність сучасних ЕК вимогам, що до них висуваються, а також можуть бути використані авторами ЕК у процесі їх розробки. Перспективним напрямом подальшого дослідження цієї проблеми вбачаємо здійснення аналізу ЕК з навчання перекладу для учнів старших класів шкіл філологічного профілю та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеня Л. Я. Навчання іноземних мов у старшій профільній школі : посіб. для студентів вищих навч. закл. / Л. Я. Зеня. — Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2008. — 340 с.
2. Коваленко А.Я. Запрошуємо до України! Навчальний посібник з курсу за вибором “Гіди-перекладачі” для старших класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови та профільних класів загальноосвітніх закладів. / А. Я. Коваленко. — Тернопіль: Видавництво “Лібра Terra”, 2011. — 132 с.
3. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад. Навчальний посібник курсу за вибором для 10-12 класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови та профільних класів загальноосвітніх закладів. / А. Я. Коваленко. — Тернопіль: Видавництво “Лібра Terra”, 2010. — 232 с.
4. Коваленко А.Я. Основи перекладу: Навчальний посібник курсу за вибором для 10-11 класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови та профільних класів загальноосвітніх закладів/ А. Я. Коваленко. — Тернопіль: Видавництво “Лібра Terra”, 2010. — 148 с.
5. Концепція змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи: лінгводидактичний аспект / В. Г. Редько, О. В. Басай // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія «Педагогіка. Соціальна робота». — Ужгород, 2014. — Вип. 34. — С. 163–166.
6. Павлюк А. В. Англійська мова для туризму : Навчальний посібник з курсу за вибором “Гіди-перекладачі” для старших класів загальноосвітніх закладів з поглибленим вивченням англійської мови / А. В. Павлюк. — Тернопіль: Видавництво “Лібра Terra”, 2012. — 192 с.: іл.
7. Пасічник О. С. Дидактичні та методичні підходи до конструювання змісту елективних курсів з іноземної мови для старшої профільної школи як засобу забезпечення варіативного компонента іншомовної освіти / О. С. Пасічник // Постметодика. — 2014. — № 4 (119). — С. 27–33.
8. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи : метод. рек. / Т. К. Полонська. — К.: Педагогічна думка, 2014. — 80с.
9. Профільне навчання іноземної мови у старшій школі — нагальна потреба. Концепція навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10-11 класів профільної школи // В. Г. Редько, Т. К. Полонська та ін. // Електронний ресурс з режимом доступу <http://lib.iitta.gov.ua>
10. Сафонова В. В. Перевод в контексте изучения иностранного языка в рамках гуманитарно-филологического профиля в старшей школе/В. В. Сафонова// Иностранные языки в школе. — № 3. — 2008. — С. 3-11.
11. Сафонова В. В. Перевод в контексте изучения иностранного языка в рамках гуманитарно-филологического профиля в старшей школе / В. В. Сафонова // Иностранные языки в школе. — № 4. — 2008. — С. 2-10.
12. Шевелько К. О., Писанко М. Л. Навчання перекладу учнів старших класів шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Частина 1 / Шевелько К. О., Писанко М. Л. // Бібліотечка журналу “Іноземні мови”. — Вип. 3/2013. — К.: Ленвіт, 2013. — 60 с.
13. Шевелько К. О., Писанко М. Л. Навчання перекладу учнів старших класів шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Частина 2 / Шевелько К. О., Писанко М. Л. // Бібліотечка журналу “Іноземні мови”. — Вип. 4/2013. — К.: Ленвіт, 2013. — 64 с.

Отримано 27.11.15